

Ibn Ishaak

Het leven van Mohammed

De vroegste Arabische verhalen

ingeleid, uit het Arabisch vertaald en

toegelicht door Wim Raven

BULAAQ · AMSTERDAM

Deze uitgave is een uitgebreide en herziene uitgave van het in 1980 bij Uitgeverij Meulenhoff te Amsterdam verschenen deel van de Oosterse Bibliotheek.

Vijfde druk 2015

© 2000 inleiding, vertaling en toelichting Wim Raven
en Uitgeverij Bulaaq

© omslagillustratie Bibliothèque Nationale, Parijs

De illustratie op het omslag is afkomstig uit *Mi'rádj-Nameh*, een Turks manuscript dat zich bevindt in de Nationale Bibliotheek te Parijs. Wie de figuur op de preekstoel is, is niet geheel duidelijk. Het zou een van de profeten kunnen zijn van wie Mohammed het zegel is. De illustratie is een fragment van een groter geheel waarop Mohammed, gezeten op het wonderpaard Boeraak, zijn nachtelijke hemelreis onderneemt, geflankeerd door engelen. In de koran komt slechts één verwijzing voor naar Mohammeds hemelreis, waarin ongelovigen tegen hem zeggen: Wij zullen pas aan u geloven wanneer u [...] in de hemel opklimt (17:90-93) (zie verder blz. 76 e.v.)

Omslagontwerp Marjo Starink, Amsterdam
Binnenwerk Françoise Berserik, Den Haag
Tekstredactie en zetwerk Henk Pel, Zeist

ISBN 978 90 5460 056 5 | NUR 717

Verspreiding in België Epo | www.epo.be

Uitgeverij Bulaaq | www.bulaaq.nl

Inhoud

Inleiding	7
Mohammeds afkomst	23
De geboorte	25
Het verhaal van Mohammeds voedster. Het 'slijten van de buik'	27
Mohammeds vroege jeugd. Tekenen en voorzeggingen van het profeetschap	31
Mohammed tegen de zonde beschermd	37
Het huwelijk met Chadiedja	38
Het begin van het profeetschap. De eerste koranopenbaring	40
Chadiedja wordt moslim. Onderbreking en hervatting van de openbaring	45
De instelling van de <i>salaat</i>	46
De eerste moslims	50
De islam openlijk gepredikt. Vijandschap van Koeraisj	52
Hamza's bekering	56
Het eerste koranreciet	57
De vervolging verhevigd	58
De emigratie naar Ethiopië	60
Oemar wordt moslim	68
De boycot	71
De duivelsverzen	71
Twee wonderen	75
De nachtreis en de hemelreis. De spotters	76
Mohammeds bezoek aan Ta'if	88
De 'Helpers' uit Medina	91
De Tweede Akaba	95
Voorwaarden van de Tweede Akaba. Het bevel tot de strijd	99
De <i>hidzja</i> naar Medina	100
Het document van Medina	109
De oproep tot de <i>salaat</i>	114

Vijandschap van de joden en Halfhartigen	115
De expeditie naar Nachla in de heilige maand	118
De slag bij Badr	122
De zaak met de stam Kainoekaa'	135
De slag bij Oehoed	137
De verdrijving van de stam Nadier	148
De laatste tocht naar Badr	150
De belegering van Medina	151
De uitroeiing van de joodse stam Koeraiza	165
De expeditie tegen Moestalik	175
De grote leugen	179
Het verdrag van Hoedaibia	187
De veldtocht tegen Chaibar	195
Het bezoek aan het heiligdom ten uitvoer gebracht	199
De slag bij Moe'ta	201
De inneming van Mekka	205
De slag in de wadi Hoenain	217
De belegering van Ta'if	224
De buitverdeling. Geschenken 'om de harten te winnen'	226
De expeditie naar Taboek	230
Het jaar negen, het jaar van de afvaardigingen	235
De gezant van de koningen van Himjar	237
Moesailima, de leugenprofeet	239
De afscheidsbedevaart	240
Mohammeds ziekte en dood	243
Beknopte bibliografie	253
Vindplaatsen van de teksten	257
Register van koran- en bijbelverzen	261
Register van namen en zaken	263

Inleiding

‘Er is geen god dan God, en Mohammed is Zijn Profeet,’ luidt de geloofsbelijdenis van de moslims. Al is Mohammed volgens de koran niet goddelijk, in zekere opzichten kan men hem toch vergelijken met Jezus. Met zijn optreden is de islam begonnen: een nieuwe godsdienst, een politiek systeem en levenswijze die de wereldgeschiedenis ingrijpend heeft gewijzigd. Mohammed is tot heden toe voor miljoenen moslims de belangrijkste mens die ooit heeft geleefd.

Het Arabisch schiereiland, waar Mohammed is geboren, lag omstreeks 600 aan de rand van de beschaafde wereld. Ten noorden ervan strekten zich twee wereldrijken uit, het Oost-Romeinse Rijk en Perzië, die voortdurend strijd met elkaar voerden. Beide rijken gebruikten Arabische staatjes aan hun grenzen als buffer tegen de ontembare nomaden uit de steppe. Aan de westkant lag de Rode Zee, met aan de overkant Ethiopië. In het oosten, ver weg, lag India. In het zuiden van het schiereiland bevond zich het niet onbelangrijke Jemen, dat in het verleden een koninkrijk met een bloeiende beschaving was geweest, met hooggewaardeerde exportproducten als wierook, mirre, gom en specerijen. Maar de handel was in het slop geraakt en het land was uiteengevallen in kleine staatjes, die beurtelings onder Ethiopische dan wel Perzische opperheerschappij stonden. Nog altijd was Jemen een tussenstation op de zeewegen van India en Afrika naar het Middellandse-Zeegebied.

Het centrale deel van het Arabische schiereiland bood door zijn droge klimaat weinig bestaansmogelijkheden. In een aantal ver uiteen liggende oases waren land- en tuinbouw mogelijk, waardoor slechts een geringe bevolking gevoed kon worden. Extensieve veeteelt (kamelen) vormde de bestaansbron voor de nomaden, die verre in de meerderheid waren. Dezen voerden onderling een verbitterde strijd: een twist over vee, een bron of weidegrond onttaarde dikwijls in een plundertocht, gevolgd door weerwraak. De sociale eenheid was de stam: het individu telde nauwelijks mee, en nooit heeft een nomadenstamhoofd zich kunnen verheffen tot koning. In sommige oases

vormden inkomsten uit de handel een aanvulling op de opbrengsten van het land. Enkele bevolkingsgroepen leefden van de handel over de karavaanwegen. In het waterarme Mekka, Mohammeds geboortestad, was handel vrijwel de enige bron van welvaart.

Geen der oude wereldrijken is ooit in staat geweest Arabië te veroveren. Wagens liepen vast in het zand, paarden en soldaten bezweken aan hitte en dorst. De culturele beïnvloeding vanuit het noorden is dan ook bescheiden gebleven. De monotheïstische godsdiensten hadden er nauwelijks aanhang. Christenen waren er in Nadjraan en Jemen en onder de Arabische stammen in de noordelijke grensgebieden, hoewel er ook een aantal in Midden-Arabië moet zijn geweest. Joden leefden in Jemen en in sommige oases. De meeste Arabieren aanbaden echter godenbeelden of gewijde plaatsen: hoogten, grotten, bronnen en bomen. Er bestonden heilige terreinen, waarbinnen gods-vrede heerste.

Mekka was ten tijde van Mohammeds geboorte een bescheiden handelsrepubliek, die de karavaanweg van Noord-Jemen naar Syrië domineerde en bescheiden handelscontacten onderhield met Ethiopië. Het verhandelde leder, textiel, vee, parfum en zuivelproducten voor voedingsmiddelen en wapens. De bewoners behoorden tot de stam Koerajj, die onderverdeeld was in verschillende clans. Voor het uitrusten van handelskaravanen en het onderhouden van steunpunten op de halteplaatsen onderweg was een samenwerking tussen de clans onontbeerlijk. Er bestond een soort gemeenteraad, waarin de leiders van alle clans zitting hadden. Het centrale heiligdom van Mekka, de Kaäba, symboliseerde enerzijds de verbondenheid van de clans binnen de stad, anderzijds hun macht daarbuiten, want van heinde en ver kwamen er pelgrims op af. In het samenstel van de clans kregen telkens weer andere coalities de overhand. In Mohammeds tijd waren vooral Abd Sjams en Machzoem overheersend.

Volgens de standaardoverlevering, die in grote lijnen wordt gevolgd door zowel moslims als traditionele arabisten, is in dit Mekka omstreeks het jaar 570 de profeet Mohammed geboren. Hij behoorde

tot de clan Haasjim, een eertijds aanzienlijk geslacht, dat echter zijn leidende rol had verspeeld. Op vijftientwintigjarige leeftijd trouwde hij met de zakenvrouw Chadiedja, voor wie hij werkte. Vijftien jaar later heeft hij de eerste koranopenbaring ontvangen. Wellicht was hij tevoren reeds gekweld door innerlijke onvrede over zijn eigen nederige positie, over de teruggang van zijn clan, over de sociale misstanden in Mekka in het algemeen en over de primitieve religie waarin hij geen heil meer zag. Gesteund door de openbaringen die hij ontving riep hij zijn stamgenoten ertoe op de ene God, de Schepper van hemel en aarde, te aanbidden en zich aan Zijn wil te onderwerpen. Immers, de dag des gericht was aanstaande, waarop God de ongelovigen voor eeuwig tot de hel zou verdoemen en de gelovigen zou binnenleiden in het paradijs.

De eerste moslims behoorden vooral tot de lagere klassen en telden slechts enkele notabelen. De oppositie van de heersende kringen tegen de nieuwe beweging was groot – uit vrees wellicht voor een breuk in het precaire evenwicht tussen de clans, maar ook uit puur conservatisme. Pogingen van Mohammed om buiten Mekka aanhang te verwerven mislukten aanvankelijk.

In Medina, waarheen hij in 622 met een aantal gezellen emigreerde, kreeg Mohammed echter de kans een staat op te bouwen volgens zijn eigen principes. Twistende stammen hadden hem als scheidsrechter daarheen gehaald. Hij toonde zich een groot staatsman: conflicten werden bijgelegd, de bewoners van Medina gingen over tot de islam en met de joden die dat weigerden werd afgerekend. Het Mekkaanse handelsimperium bleef hij net zo lang belagen tot de stad in zijn handen viel.

Bij Mohammeds dood in 632 was ongeveer het hele Arabische schiereiland ingelijfd bij het islamitische rijk. In verrassend korte tijd daarna zou dit rijk zich uitbreiden over Syrië, Irak, Perzië, Afghanistan, Egypte en Noord-Afrika.

Ruim een eeuw na het overlijden van de Profeet ontstond de biografie (*siera*) waaruit hier een bloemlezing wordt aangeboden. Het origi-

nele werk, een typisch product van oude Arabische geleerdheid, was een compilatie uit de zeer vele, dikwijls ogenschijnlijk mondeling overgeleverde verhalen die circuleerden in de eerste anderhalve eeuw van de islam. Deze werden niet tot een aaneensluitend verhaal verwerkt, maar in een los verband bijeen gezet en aan elkaar gepraat met korte, suggestieve commentaartjes.

Het leven van Mohammed is dus geen biografie in de moderne zin, maar een verzameling veelal korte teksten of delen daarvan. De teksten vallen in drie hoofdsoorten uiteen: verhaal, Traditie en document. De koran is ouder dan de biografie en maakt er uiteraard geen deel van uit, maar speelt er wel een centrale rol in.

Het **verhaal** (*kissa*). Na de dood van de Profeet circuleerden er onder zijn volgelingen allerlei overleveringen: berichten over veldslagen, verhalen over de schepping en de voortijd, legenden over Mohammed en over de profeten van joden en christenen, stukken geschiedenis, uitleggingen van de koran en uitweidingen op basis van koranteksten. Veel van dit materiaal gaat terug op de professionele vertellers (*kaass*, meervoud *koessaas*) van zowel stichtelijke als amusante verhalen, die aanvankelijk na de vrijdagse preek in de moskee de gemeente mochten boeien en zich in later tijd op de markt opstelden en met de pet rondgingen.

De **Traditie** (*hadieth*) is een heel ander type tekst. Met Traditie wordt meestal bedoeld: een kort bericht over iets dat Mohammed heeft gedaan, bevolen te doen of stilzwijgend heeft goedgekeurd als anderen het deden. Tradities golden en gelden voor moslims als leidraad voor leven en geloof. Met de koran zijn zij de grondslag voor de islamitische wet. Het zijn teksten waarin het juiste handelen centraal staat. Zij werden overgeleverd door de 'mensen van de Traditie en de *soenna*', de voorlopers van de latere wetgeleerden, de *oelema*. Een Traditie bestaat uit twee delen: de tekst van het bericht en de zogeheten overleveringsketen (*isnaad*), met daarin de namen van de personen die, naar men meende, het bericht van geslacht op geslacht hadden overgeleverd. Met de overleveringsketen werd van iedere Traditie de oorsprong nagegaan. Als het goed was liep de keten onon-

derbroken door van de jongste overleveraar tot aan de Profeet. De erin genoemde personen werden later kritisch nageplozen: heeft A inderdaad B gekend? Stond C niet als onbetrouwbaar bekend? Heeft D de Profeet wel echt ontmoet? Op basis van deze kritische arbeid hebben de grote negende-eeuwse Traditieverzamelaars verdachte overleveringsketens verworpen. Traditieverzamelingen als die van de gezaghebbende verzamelaars Boechari en Moeslim bevatten uitsluitend teksten met overleveringsketens die zij correct bevonden hadden. Hieruit is een bloemlezing in het Nederlands beschikbaar (*Leidraad voor het leven*), met een inleiding over het genre. Niet-islamitische geleerden hebben over het algemeen weinig respect voor de oude Traditiekritiek. Zij zijn veelal van mening dat de meeste Tradities, met 'correcte' *isnaads* en al, latere verdichtfels zijn en in het geheel niet teruggaan op de Profeet of zijn tijd.

De verhaalstof van de vertellers werd door de 'mensen van de Traditie' met argwaan bekeken, omdat zij onserieuze, dat wil zeggen niet de islamitische wet betreffende onderwerpen behandelde en zelfs dikwijls een niet-islamitische oorsprong had. Ook bestond er aanvankelijk nogal wat bezwaar tegen koranuitleg. Maar om de verhalen een wetenschappelijker tintje te geven heeft men deze, lang na hun ontstaan, eveneens van een overleveringsketen voorzien en worden ook zij vaak Tradities genoemd. Ibn Ishaak geeft ze vaak nog zonder *isnaad*, of met een uiterst gebrekkige, zoals: 'Iemand die ik vertrouwd heeft mij verteld...'. Hij drukt zijn twijfel over de betrouwbaarheid uit met woorden als: 'Naar verluidt heeft een geleerde beweerd dat [...], maar God weet het beste of het waar is.'

Documenten (of pseudo-documenten) zijn bijvoorbeeld naamlijsten van Emigranten of van deelnemers aan een bepaalde veldslag. Verder zijn er brieven die de Profeet zou hebben geschreven aan buitenlandse heersers, en overeenkomsten met stamhoofden en plaatselijke autoriteiten. In het beroemdste document, dat als enige misschien inderdaad oud is, het zogeheten Document van Medina, zijn regels vastgelegd voor het samenleven van de Emigranten uit Mekka met de stammen in Medina en hun cliënten.

Of het nu gaat om Tradities in engere zin of om de ongecontroleerde verhalen van vertellers, men kan zich bij ieder bericht in *Het leven van Mohammed* afvragen wat het eigenlijk wil, waarom het geschreven kan zijn. Om de lezer het zoeken naar de strekking te vergemakkelijken, worden hier enkele veel voorkomende genres beschreven of met een voorbeeld geïllustreerd.

1. **Koran.** Zeer veel teksten van Ibn Ishaak zijn verbonden met een korangedeelte. Dit is gemakkelijk te herkennen als er letterlijk geciteerd wordt, en wat moeilijker als er alleen op gezinspeeld wordt. In de vertaling worden korancitaten steeds cursief gedrukt en de vindplaatsen erbij gegeven.

De koran is ongeveer een eeuw ouder dan de biografische teksten. De vertellers en overleveraars hebben op de koran gereageerd, hem op velerlei manier voor hun doeleinden gebruikt. Naar aanleiding van koranteksten zijn er interpreterende en aanvullende verhalen ontstaan, speelse verhalen rondom een vers, ongeveer zoals de joodse *midrasj*, verhalen waarin de aanleiding tot een bepaalde openbaring en de begeleidende omstandigheden worden uiteengezet. Ook hebben de vertellers regelmatig hun verhalen gekoraniseerd, dat wil zeggen: zij hebben ze versierd met koranteksten, zonder dat deze er inhoudelijk veel verband mee hebben.

– **Aanleidingen tot een koranopenbaring** (*sabab an-noezoel*). Op blz. 45 wordt verhaald wat de aanleiding was tot de openbaring van soera 93. De Profeet had enige tijd geen openbaringen ontvangen en daaronder leed hij. ‘Toen bracht Djibriel hem de soera “Het morgenlicht”, waarin zijn Heer [...] hem zwoer dat Hij hem niet verlaten had.’ De genoemde soera bevat troostende woorden, gesproken tot één persoon, kennelijk de ontvanger van de openbaring. In welke nood die troost voorzag deelt de koran echter niet mee, en in deze leemte voorziet het verhaal. Ook het verhaal ‘De duivelsverzen’ gaat over zo’n ‘aanleiding’, en ettelijke andere eveneens. Het is goed te bedenken, dat de koran altijd ouder is dan het bijbehorende verhaal en er het uitgangspunt van is. De verteller suggereert meestal het omgekeerde – dat is typisch voor dit genre. Het komt ook voor dat er

verschillende ‘aanleidingen’ zijn bij één vers, of dat een ‘aanleiding’ in verschillende bronnen op meer dan één vers wordt toegepast.

– **Koranuitleg** (*tafsier*). Nadat op blz. 45 de aanleiding tot de openbaring van soera 93 is verteld, wordt de soera vers voor vers geciteerd en door middel van parafraze verklaard. Dit soort exegese is niet de specialiteit van de biografie, zij is vooral in de korancommentaren te vinden.

– **Uitwerking**. Soms wordt een beknopt koranvers sterk uitvergroot en opgevuld met vertelmateriaal. Dat is onder andere het geval bij het verhaal over het complot van Koeraisj aan de vooravond van de *hidzjra*, en bij dat over hun poging om de uitlevering te verkrijgen van de moslims die naar Ethiopië waren gevlucht (blz. 55 en 101).

– **Koranisering**. Hieronder is te verstaan het latere invoegen van koranische elementen in een verhaal waarin deze oorspronkelijk niet thuishoorden. Soms is het moeilijk vast te stellen of dat inderdaad het geval is. Op blz. 101 wordt verteld hoe God de vijandige Koeraisjieten te slim af is: Hij heeft ze tijdelijk blind gemaakt en de Profeet bedekt hun hoofden met stof. Daarbij past het aldaar geciteerde koranvers 36:9: *en Wij hebben hen bedekt, zodat zij niet kunnen zien*. In een andere bron echter, bij Wahb ibn Moenabbih (654-728), vinden we op die plek niet een korancitaat, maar een paar dichtregels. Denkbaar is dat Wahbs versie ouder is en dat een wat latere verteller gemeend heeft de als onpassend ervaren dichtregels door iets uit de koran te moeten vervangen. Bij nader inzien past 36:9 inderdaad goed op die plaats, maar de eveneens geciteerde verzen 1-8 doen dat helemaal niet.

In het verhaal over Oemars bekering (blz. 68-70) is eveneens een los gebruik van de koran te onderkennen. Oemars zuster Fatima verbiedt haar nog heidense broer een blad met een koransoera aan te raken, omdat hij onrein is. Zonder twijfel dacht de verteller aan soera 56:79: [...] *die alleen zij die rein gemaakt zijn mogen aanraken*. Maar ook de direct voorafgaande woorden, *een verborgen Schrift*, moeten in zijn hoofd weergalmd hebben, en daarom laat hij Fatima het blad verstoppen: ze gaat er namelijk bovenop zitten! Natuurlijk wil dit niet de ultieme uitleg zijn van de woorden *kitaab maknoen*, die hier in de bete-

kenis van *een verborgen Schrift* worden opgevat, terwijl zij elders meestal worden begrepen als *een welbewaarde Schrift*. Maar de vertellers gingen associatief met koranteksten om, gebruikten ze zoals het hun uitkwam en schuwden daarbij het boertige niet.

2. **Profetenlegende.** In de legende wordt de Profeet beschreven als een navolgenswaardig, maar tevens onnavolgbaar voorbeeld, door God uitverkoren tot het verrichten van wonderen en heldedaden. Vele verhalen over Mohammeds jeugd zijn legenden, evenals de berichten over wonderen op blz. 75 en elders. De Mohammed-legende is niet los te denken van de verhalen over joodse en christelijke profeten, waarvan een deel reeds in de koran is te vinden en die door de verhalenvertellers nog uitgebreider werden gepresenteerd. Het gaat er in deze teksten vaak om Mohammeds plaats tussen, respectievelijk aan het hoofd van de andere profeten vast te stellen. Hieruit hebben de vertellers, zoals de koran al eerder had gedaan, een soort profiel-schets van 'de' profeet gedestilleerd. Zo zijn er beschrijvingen van de eigenschappen van een profeet in het algemeen, bijvoorbeeld: 'Er is geen profeet geweest of hij heeft een kudde geweid' (blz. 31), 'Zijn ogen slapen terwijl zijn hart waakt' (blz. 82; vandaar ook dat de monnik Bahira Mohammed vraagt hoe het is als hij slaapt, blz. 35) en: 'Een profeet sterft niet zonder dat hem de keus is gegeven' (blz. 247).

3. **Stichtend verhaal** en prediking, bij uitstek het terrein van de beroepsverteller. Het vrijmoedige verhaal op blz. 87 over de instelling van de rituele godsdienstoefening, de *salaat*, waarin Mohammed bij God net zo lang afdingt tot het aantal verplichte *salaats* wordt teruggebracht tot vijf per dag, is afkomstig van zo'n verteller. Men kan zich voorstellen dat het verhaal oorspronkelijk langer is geweest, met veel meer herhalingen (vergelijk de bijbel, Genesis 18:23 e.v.), zeer geschikt voor mondelinge voordracht, waarbij de spanning langzaam wordt opgebouwd. De tendens ervan is dat de moslims nog blij mogen zijn dat zij er zo genadig afkomen, met slechts vijf *salaats* per dag. Grote delen van het hemelreisverhaal behoren eveneens tot dit genre. Veel van deze stof heeft een joodse of christelijke achtergrond.

De predikers wenen en brengen hun gehoor tot wenen over de

slechtheid van deze wereld en de zondigheid van de mens. Zij schilderen soms de komende zaligheid, maar liever nog de verschrikkingen van de eindtijd of het laatste oordeel. Een zin als: 'De verzoeken komen als flarden duistere nacht, de ene na de andere, en de laatste zal erger zijn dan de eerste' (blz. 244) is een typische uiting van hun bevindelijke vroomheid.

4. Verhalen over de **verdiensten van de gezellen** van de Profeet (*fada'il al-ashaab*). Bij elk bericht waarin één of meer tijdgenoten van de Profeet (*ashaab*, 'gezellen') bij name worden genoemd, is de kans groot dat latere familieleden of stamgenoten de rol van hun voorouder bij een bepaalde gebeurtenis hebben aangedikt of geheel verzonnen. Vele verhalen dienen zelfs uitsluitend om een bepaalde persoon te verheerlijken. Deze zou dan vroeg moslim zijn geworden, de islam een bijzondere dienst hebben bewezen of heldhaftig hebben gevochten in een veldslag. Soms contrasteert de eer van de één met de schande van een andere, bij name genoemd persoon (vgl. blz. 61). De reputatie van een gezel van de Profeet is in belangrijke mate afhankelijk geweest van omvang, invloed en welbespraaktheid van zijn nageslacht.

Hiermee is verwant het subgenre 'De eerste die [...]' (*awa'il*). Op blz. 48 lezen we: 'De eerste man die geloofde in de Profeet [...] was Ali.' Op blz. 120 vernemen we terloops dat Sa'd ibn abi Wakkaas zich halverwege een krijgstoet terugtrok, naar verluidt omdat zijn kameel zoek was geraakt. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat deze Sa'd laf was. Wie belang had bij het verspreiden van deze suggestie is zo op het oog niet duidelijk. Hoe dan ook, als tegenwicht is er het bericht op blz. 51, waarin Sa'd centraal staat: hij zou een heiden op het hoofd hebben geslagen, en 'dat was het eerste bloed dat in de islam vergoten werd'.

Vele stukken in dit genre hebben een politieke strekking, zo bijvoorbeeld die over de rol van Mohammeds oom Abbaas bij Akaba (blz. 96) en over het optreden van de toekomstige kaliefen rond het sterfbed van de Profeet (blz. 248-250).

5. Verhalen over de **krijgstochten** van Mohammed (*maghazi*). Een

genre dat nauwelijks toelichting behoeft. Ook vóór Mohammed hebben de Arabieren de herinnering aan hun krijgsverrichtingen met verhalen en gedichten levend gehouden. Gedichten staan er ook heel wat in het werk van Ibn Ishaak, in deze bloemlezing zijn er slechts een paar opgenomen. De verhalen zijn vaak opgeluisterd met koranteksten, die er oorspronkelijk geen deel van hebben uitgemaakt.

Soms wordt verteld hoe God de Profeet heeft bijgestaan in de strijd. Een aantal malen staat er: ‘God doodde [...]’, ‘God nam gevangen [...]’ enzovoort. Bij sommige veldslagen kwamen engelen de gelederen der moslims versterken of geschiedden er wonderen. Zulke verhalen zou men ook bij de legenden kunnen indelen. Dikwijls worden echter zonder meer het strategisch inzicht, de moed of de edelmoedigheid van Mohammed beschreven. Een sympathieke trek is dat de Profeet ook wel eens als zwak wordt afgeschilderd (blz. 145), of dat een van zijn mannen een beter idee heeft dan hij (blz. 128).

Binnen de verhalen over de krijgstochten komen uiteraard vele fragmenten voor over de ‘verdiensten der gezellen’.

6. **Tradities** (*hadieth*) in engere zin, dus handelend over wat toegestaan of verboden is (*halaal* en *haram*). Hierboven werd verwezen naar een verhaal van een verteller over de instelling van de *salaat*. Op blz. 48 staat over hetzelfde onderwerp een nogal saaie tekst met een geheel ander karakter. Deze heeft dan ook niet ten doel om toehoorders te boeien, maar om de tijden voor de verrichting van de *salaat* vast te leggen. Het is een voorschrift, een Traditie met een overleveringsketen. *Het leven van de Profeet* bevat niet erg veel ‘wetgevende’ Tradities.

Ibn Ishaak

Tot dusverre is alleen over de teksten gesproken en pas nu komt de auteur, Ibn Ishaak, aan de orde. Die volgorde vindt zijn rechtvaardiging in het feit dat hij grotendeels terugtreedt achter de teksten van anderen die hij verzameld heeft. Zijn grote verdienste is evenwel dat hij dat materiaal in een chronologische volgorde heeft gezet en er een samenhangende *siera*, biografie, van heeft gemaakt. Dat was in

zijn tijd nog nauwelijks geprobeerd. In deze bloemlezing is van Ibn Ishaaks eigen inbreng uiteraard nog minder te merken dan in het werk als geheel. Hier komt hij slechts op enkele plaatsen zelf aan het woord.

Moehammad ibn Ishaak is geboren in Medina in 704 en gestorven in Baghdad in 767. Zijn vader en zijn ooms waren allen overleveraars van verhalen. Ibn Ishaak heeft hun voetspoor gevolgd, maar schijnt zich al vroeg te hebben gespecialiseerd in geschiedenis. Reeds in de generatie na Mohammed waren er korte werken verschenen over het leven en de krijgstochten van de Profeet. Het fragmentarische materiaal werd in het begin van de achtste eeuw in verzamelingen bijeengebracht door Ibn Ishaaks directe voorgangers, zoals Oerwa ibn Zoebair, az-Zoehri, Abdallah ibn abi Bakr, Asim ibn Oemar en nog anderen, wier namen dikwijls voorkomen in zijn overleveringsketens.

Kan men tegenwoordig moslims, ook gestudeerde moslims aantreffen die boos worden wanneer aan de historiciteit van de biografische teksten wordt getwijfeld, in de tijd van Ibn Ishaak twijfelden vele geleerden hier zelf aan, zoals hij bijna aan den lijve heeft moeten ervaren. Het biografische genre werd in Medina niet serieus genomen: alleen Tradities in engere zin vond men aanvaardbaar. De wetgeleerden in Medina hebben Ibn Ishaak sjiiitische neigingen verweten en hem beschuldigd van ketterij, zij namen hem kwalijk dat hij verhalen van joden en christenen en vrouwen overleverde – kortom, zij maakten hem het leven zuur.

Onder deze druk verliet hij omstreeks 750 zijn vaderstad en vestigde zich in Irak, waar zich reeds vele geleerden bevonden en waar hij beter tot zijn recht kwam. Daar werd immers in die tijd Baghdad gesticht, de hoofdstad van het Abbasidische kalifaat, die snel zou uitgroeien tot een centrum van geleerdheid. Kalief al-Mansoer (754-775) wist Ibn Ishaaks activiteiten wel te waarderen, zodat deze ongestoord zijn levenswerk kon afmaken: het eerste alomvattende geschiedenisboek in de islamitische wereld, waarin de biografie van de Profeet werd opgenomen.

Vanuit Medina had Ibn Ishaak al een studiereis ondernomen naar

Egypte. In Irak stond hij in contact met de geleerden in de intellectuele centra van die dagen: Basra, Koefa en Baghdad, terwijl hij van daaruit ook studiereizen ondernam naar het noorden van Irak en Perzië. Dankzij zijn talrijke contacten heeft hij geweldige hoeveelheden materiaal bijeen kunnen brengen.

Het levenswerk van Ibn Ishaak was een wereldgeschiedenis in vier delen. Uiteraard was het geschreven vanuit islamitisch gezichtspunt, zodat Mohammed er een centrale rol in speelde. Het eerste deel, getiteld *In den beginne*, handelde over de schepping van de wereld, over de vroege profeten van Adam tot Iesa (Jezus), en over de Arabieren en Perzen in de voorislamitische tijd. In deel twee, *De zending*, werd het leven van Mohammed behandeld tot de *hidzjra*. Deel drie, *De krijgstochten*, beschreef de verrichtingen van de Profeet in Medina, terwijl in het laatste deel diens opvolgers, de kaliefen, werden behandeld. Van dit grote werk zijn slechts gedeelten bewaard. Het vierde deel is vrijwel geheel verloren gegaan; uit het eerste deel zijn lange stukken geciteerd bij latere auteurs; het tweede en derde deel zijn grotendeels bewaard.

Het is de vraag of er ooit meer dan het ene exemplaar in de hofbibliotheek in boekvorm heeft bestaan. Ibn Ishaak 'publiceerde' eruit door steeds gedeelten te dicteren aan zijn leerlingen, die alles woordelijk opschreven. In hun dictaten en uittreksels is het werk tot ons gekomen, en in de werken van latere auteurs die deze afschreven.

Een van hen is Abd al-Malik ibn Hisjaam (gestorven omstreeks 830 in Egypte). Hij heeft het materiaal van Ibn Ishaak dat handelt over Mohammed bewerkt en uitgegeven. Moeilijke woorden en zinnen heeft hij in noten verklaard, vaak voegt hij eigen materiaal toe. Sommige passages die hij blijkbaar aanstotelijk vond heeft hij weggelaten, zoals die over Mohammeds voornemen tot zelfmoord en over de Duivelsverzen.

Daarover vernemen wij wél in het dertiendelige geschiedwerk van at-Tabari (gestorven 922), dat in Europa bekend staat als *De annalen*. Hierin is een kloek deel aan het leven van de Profeet gewijd, waarin veel teksten van Ibn Ishaak zijn opgenomen.

De minst bekende bewerking van een deel van Ibn Ishaaks biografische materiaal is die van Joenoes ibn Boekair (gest. 815). Deze werd pas in 1976 uitgegeven.

Deze Nederlandse vertaling is dus een bloemlezing uit reeds verkorte andere bloemlezingen. Wie meer verhalen wil lezen of beter zicht wil krijgen op de persoonlijke inbreng van de auteur en zijn bewerkers kan beschikken over volledige Engelse vertalingen van de bewerkingen door Ibn Hisjaam en at-Tabari (zie de bibliografie).

De hier vertaalde teksten zijn voor het grootste deel ontleend aan de versie van Ibn Hisjaam, enkele aan de bewerking van Joenoes ibn Boekair en enkele andere aan het geschiedwerk van at-Tabari. Voor de koranteksten is een vrijmoedig gebruik gemaakt van de vertalingen van Kramers, Leemhuis en Paret. Dikwijls heb ik zelf een vertaling gemaakt, om een stijlbreuk met de omringende tekst te vermijden en omdat de verhalen soms uitgaan van zeer eigenzinnige opvattingen over de betekenis van een koranvers.

Waar gebeurt?

Op het eerste gezicht is er over weinig grote figuren uit de Oudheid zoveel bekend als over Mohammed. Maar in hoeverre zijn de biografische teksten over Mohammed bruikbaar voor de geschiedschrijving? Over de vraag of de verhaalde gebeurtenissen al dan niet waar gebeurd zijn hebben de oudste moslims al gediscussieerd (vgl. blz. 78). Vele moslims geloven dat de talloze overleveringen over de Profeet in grote lijnen weergeven hoe het geweest is. Westerse geleerden daarentegen beschouwen deze bronnen niet zonder meer als historisch betrouwbaar. De traditionele Europese oriëntalisten van de negentiende en twintigste eeuw volgden nog tamelijk getrouw de islamitische overlevering. Zij benaderden die wel kritisch, maar ze braken haar niet zo totaal af als zij dat deden met de traditionele opvattingen over de bijbel. Voor God als schepper en als bron van openbaring hadden zij geen plaats, voor engelen en wonderen evenmin. 'Authentiek' materiaal scheidde zij van de producten van vrome fantasie of moed-

willige vervalsing. Maar wat er na het zuiveringsproces overbleef was in hun ogen het betrouwbare verhaal dat ongeveer weergaf 'hoe het echt was gegaan', en dat zag er in grote lijnen niet veel anders uit dan dat van de moslims, althans waar het 'de feiten' van Mohammeds leven betrof.

Nieuwere oriëntalisten met een kritische inslag, waartoe ook de vertaler zich rekent, geloven niet dat er veel over het werkelijke leven van de Profeet te achterhalen is. Hij zal zeker hebben bestaan: immers, het is aannemelijker dat verhalen groeien rondom een kern dan helemaal vanuit het niets, maar verder weten we niet zo veel. Verschillende feiten en overwegingen hebben het geloof aan de historiciteit van het biografische materiaal ondermijnd. Nauwelijks enige brontekst is met zekerheid te dateren in de eerste eeuw van de islam. Van vele teksten zijn varianten te vinden die tegenstrijdige data en inhouden bevatten. Niet-islamitisch bronnenmateriaal, dat soms heel oud is, levert een heel ander beeld op dan de islamitische bronnen. Hoe verder de tijd voortschreed, des te meer details 'wisten' de gelovigen over de Profeet. Het belangrijkste kenmerk van deze nieuwere oriëntalistiek is wel dat men oog heeft gekregen voor het literaire karakter van de teksten, en ook voor intertekstualiteit. Zeer dikwijls immers zijn de verhalen geënt op oudere teksten, bijvoorbeeld op de koran of op joodse of christelijke geschriften.

Ondanks dit alles zijn hierboven in het korte overzicht over Mohammeds leven, en hieronder in de korte inleidingen bij de vertaalde verhalen, de gebeurtenissen soms zo weergegeven alsof ze echt gebeurd zijn. Dat is niet omdat de vertaler meent dat er met zekerheid iets over de veldslagen of politieke acties van de Profeet te weten is, laat staan over diens jeugd, maar omdat dat nu eenmaal makkelijker praat.

Voor wie niet in de historiciteit kan geloven is het meest interessante van de biografische teksten dat zij laten zien hoe een religieuze gemeenschap zijn stichter literair heeft 'opgebouwd'.

Namen en de transcriptie van Arabische woorden

In *Het leven van Mohammed* komen talrijke eigennamen voor. De *isnaads* bestaan geheel uit namen, maar ook in de teksten zelf wemelt het ervan. De ‘auteurs’ van de teksten waren nu eenmaal zeer geïnteresseerd in genealogie en familieroem. Om de aanblik van de bladzijden niet al te afschrikwekkend te maken zijn waar mogelijk namen vereenvoudigd of weggelaten (bijvoorbeeld in opsommingen). In het register achterin zijn de namen voluit geschreven. Bij de transcriptie van de Arabische woorden en namen is in de tekst afgezien van het gebruik van de wetenschappelijke diacritische tekens, in het register worden deze wel gegeven.

Tot de vaste bestanddelen van Arabische persoonsnamen behoren de woorden *ibn* (zoon van), *bint* (dochter van), *aboe* en *abi* (vader van) en *oemm* (moeder van).

Een voorbeeld van een persoonsnaam: Ali, de vierde kalief, kan men noemen: Aboe Hasan Ali ibn abi Talib al-Haasjimi. Ali is zijn eigen naam (*ism*). Aboe Talib is de naam van zijn vader. Al-Haasjimi is zijn *nisba*, de benaming die verwijst naar de herkomst van de betrokkene, in dit geval naar de clan Haasjim. Een benaming met *aboe* erin (of bij vrouwen: *oemm*) heet *koenja*. Aboe Hasan betekent: vader van Hasan. Inderdaad had Ali een zoon die Hasan heette. Een persoon kan of met zijn *ism* of met zijn *koenja* worden aangeduid. Sommige personen zijn vooral bij hun *koenja* bekend; dat is het geval met Ali's vader en met de eerste kalief Aboe Bakr.

Namen van personen die ook in de christelijke traditie voorkomen worden in de vertalingen in de islamitische, dus Arabische vorm gegeven. Dus niet Mozes en Jezus, maar Moesa en Iesa. In het register staan de christelijke equivalenten erbij vermeld.

De naam Moehammad wordt als Mohammed geschreven wanneer het de Profeet betreft, maar wordt in de Arabische vorm gehandhaafd wanneer het andere personen betreft.

Frankfurt am Main, maart 2000

Mohammeds afkomst

Dit is het boek *Het leven van de gezant van God*.

Mohammed was de zoon van Abdallah, de zoon van Abd al-Moetalib, wiens naam was Sjaiba, de zoon van Haasjim, wiens naam was Amr, de zoon van Abd Manaaf, wiens naam was Moeghiera, de zoon van Koesajj, wiens naam was Zaid, de zoon van Kilaab, de zoon van Moerra, de zoon van Ka'b, de zoon van Loe'ajj, de zoon van Ghalib, de zoon van Fihir, de zoon van Malik, de zoon van Nadr, de zoon van Kinana, de zoon van Choezaima, de zoon van Moedrika, wiens naam was Amir, de zoon van Iljaas, de zoon van Moedar, de zoon van Nizaar, de zoon van Ma'add, de zoon van Adnaan, de zoon van Oedd of Oedad, de zoon van Moekawwam, de zoon van Nahoer, de zoon van Tairah, de zoon van Ya'roeb, de zoon van Yasjdjoeb, de zoon van Nabit, de zoon van Isma'iel, de zoon van Ibrahiem de vriend van de Barmhartige, de zoon van Tarah (dat is Azar), de zoon van Nahoer, de zoon van Saroegh, de zoon van Ra'oe, de zoon van Falach, de zoon van Aibar, de zoon van Sjalach, de zoon van Arfachsjadz, de zoon van Saam, de zoon van Noeh, de zoon van Lamak, de zoon van Matausjalach, de zoon van Achnoech (dat is de profet Idries, naar men zegt, maar God weet het het beste; hij was de eerste van de zonen van Adam aan wie het profetschap en het schrijven met de pen gegeven werden), de zoon van Jard, de zoon van Mahlajil, de zoon van Kainan, de zoon van Janisj, de zoon van Sjieth, de zoon van Adam.¹

Na deze half bijbelse, half Oud-Arabische stamboom biedt Ibn Ishaak nog tal van andere voorislamitische genealogieën; voorts

1. Vele van deze namen zijn de verarabischte vormen van de Hebreeuwse namen van de nakomelingen van Sem, zoals die genoemd worden in de bijbel (Genesis 11): Nahor, Terah, Abram, Nahor, Serug, Rehu, Peleg, Heber, Selah, Arpachsad, Sem, en namen uit een nog verder verleden (Genesis 5): Noach, Lamech, Methusalah, Henoch, Jered, Mahaleël, Kenan, Enos, Seth en ten slotte Adam.

overleveringen over het oude Arabië, over Koeraij, de stam die Mekka bewoonde, en vooral over de Kaäba, het heiligdom van Mekka.

Een lang verhaal, dat hier niet wordt opgenomen, vertelt hoe Mohammeds vader Abdallah bijna door zijn vader was geofferd aan de god Hoebal. Slechts het ingrijpen van zijn stamgenoten en het orakel van een zieneres konden dit offer voorkomen: in plaats van Abdallah werden er honderd kamelen geslacht. Uit dit verrijdelde offer moet blijken dat hij tot iets anders was voorbestemd.

De onderstaande vertellingen geven te verstaan dat ook zijn moeder niet een willekeurige persoon is geweest. Met zoveel woorden wordt gezegd dat zij van hoge geboorte was, maar de legende heeft daaraan niet genoeg: op twee manieren wordt het ene gegeven uitgewerkt dat bijna een andere vrouw de moeder van de Profeet was geweest. Zo wordt aangegeven dat het geen toeval was dat Amina de moeder is geworden, maar een bestiering van God.

Abd al-Moettalib ging weg en nam Abdallah mee. Naar men zegt kwamen ze onderweg een vrouw tegen uit de stam Asad ibn Abd al-Oezza, de zuster van Waraka ibn Naufal, die zich ophield bij de Kaäba. Zij keek Abdallah aan en vroeg: 'Waar ga je naar toe?' Hij zei: 'Met mijn vader mee.' Toen zei ze: 'Je krijgt evenveel kamelen als er in jouw plaats zijn geslacht als je me nu neemt.' Hij antwoordde: 'Ik ben met mijn vader en kan niets tegen zijn wil doen of van hem weglopen.'

Abd al-Moettalib nam hem mee naar Wahb ibn Abd Manaaf, die toen de voornaamste van de stam Zoehra was in afkomst en rang, en deze gaf hem zijn dochter Amina ten huwelijk, destijds de nobelste vrouw van Koeraij. Er wordt gezegd dat Abdallah haar daarna dadelijk bezocht en haar nam, en dat zij toen zwanger werd van de Profeet. Toen hij bij haar wegging kwam hij weer langs de vrouw die hem dat voorstel had gedaan, en hij vroeg haar: 'Waarom doe je me vandaag niet hetzelfde voorstel als gisteren?' Zij antwoordde: 'Het licht dat je

gisteren bij je had is nu van je weggegaan; nee, vandaag heb ik je niet nodig.' Zij had namelijk gehoord van haar broer Waraka ibn Naufal, die christen was en de Schriften had bestudeerd, dat er onder dit volk een profeet zou opstaan.

Abdallah bezocht eens een vrouw die hij buiten Amina nog had. Hij had juist gewerkt met klei, en de resten klei zaten nog op hem. Toen hij haar bij zich riep scheepte zij hem af, vanwege de kleiresten die zij op hem zag zitten. Hij ging bij haar vandaan, baadde zich en waste de klei van zich af en ging op weg naar Amina. Onderweg kwam hij weer langs die andere vrouw en nu riep zij hem bij zich, maar hij weigerde en liep door om Amina te gaan bezoeken. Bij haar verwekte hij een kind en zij werd zwanger met Mohammed. Toen hij daarna weer bij die andere vrouw kwam vroeg hij: 'Wil je?' maar zij zei: 'Nee, toen je eerst bij me kwam zat er een witte bles tussen je ogen, maar toen ik je riep weigerde je en ging Amina bezoeken, en zij heeft hem weggenomen.'

Men beweert dat die andere vrouw heeft verteld dat hij, toen hij bij haar langs kwam, een bles tussen zijn ogen had, als de bles van een paard. Ze zei: 'Ik riep hem bij me in de hoop dat ik die in me zou krijgen, maar hij weigerde en ging Amina bezoeken en verwekte een kind bij haar, zodat zij het werd die de Profeet ter wereld bracht.'

De geboorte

Ook Mohammeds geboorte is niet alledaags: een licht, een ster, een aankondiging aan de moeder, een wonderbaarlijke zwangerschap behoren bij een bijzondere geboorte. In allerlei varianten zijn deze tekenen eveneens te vinden in de berichten over de geboorte van Jezus, de Boeddha, Griekse helden en christelijke heiligen.

De mensen vertellen – en alleen God weet wat ervan waar is – dat Amina, de moeder van de Profeet, heeft verteld dat er tijdens haar zwangerschap een stem tot haar kwam die zei: ‘Jij bent zwanger met de heer van dit volk; als hij geboren is, zeg dan: “Laat de Ene hem behoeden voor het kwaad van elk die hem benijdt,” en noem hem Mohammed.’ Toen zij in verwachting van hem was zag zij een licht van zich uitgaan waardoor zij de burchten van Boesra in Syrië kon zien.

Kort daarop stierf Abdallah, de vader van de Profeet, nog tijdens de zwangerschap van zijn moeder.

De Profeet werd geboren op maandag 12 rabie’ al-awwal in het jaar van de olifant.

Salih ibn Ibrahiem heeft gehoord via Jahja ibn Abdallah van een of andere man uit diens stam dat Hassaan ibn Thabit heeft gezegd: Ik was al een grote jongen, van zeven of acht jaar, die alles begreep wat hij hoorde. Ik hoorde een jood vanaf een fort in Jathrib roepen, zo hard hij kon: ‘Alle joden hierheen!’ Ze verzamelden zich bij hem en riepen: ‘Hé, wat is er?’ Hij antwoordde: ‘Vannacht is de ster opgegaan waaronder Ahmad is geboren.’

Na zijn geboorte stuurde zijn moeder iemand naar zijn grootvader Abd al-Moettalib met de boodschap: ‘Het is een zoon, kom maar naar hem kijken.’ Toen hij gekomen was vertelde ze hem wat ze had gezien tijdens haar zwangerschap, en over de stem die zij gehoord had, en dat haar gezegd was hoe zij hem moest noemen. Men zegt dat Abd al-Moettalib hem heeft meegenomen in de Kaäba om tot God te bidden en hem te danken voor dit geschenk. Daarna gaf hij hem weer terug aan zijn moeder en begon een voedster voor hem te zoeken. Zijn zinging werd toevertrouwd aan een vrouw uit de stam Sa’d ibn Bakr, die Haliema bint abi Dzoe’aib heette.